

Tiivistelmä Euroopan tietosuojavaltuutetun lausunnosta, joka koskee henkilötietojen hallintajärjestelmiä

(Koko lausunto on luettavissa englanniksi, ranskaksi ja saksaksi Euroopan tietosuojavaltuutetun verkkosivuilla www.edps.europa.eu)

(2016/C 463/10)

Tässä lausunnossa selvitetään sellaisen teknologian ja sellaisten ekosysteemien käsitettä, joiden tarkoituksena on antaa ihmisille mahdollisuudet valvoa henkilötietojensa jakamista ("henkilötietojen hallintajärjestelmät").

Tavoitteena on saada aikaan uusi todellisuus, jossa ihmiset voivat hallita ja valvoa verkkoidentiteettiään. Siinä on tarkoitus muuntaa nykyinen palveluntarjoajaan keskittynyt järjestelmä ihmiskeskiseksi järjestelmäksi, jossa ihmisiä suojataan heidän tietojensa laittomalta käsittelyltä ja tunkeilevalta jäljittämiseltä sekä profiloitintekniikoilta, joiden tarkoituksena on kiertää keskeiset tietosuojaperiaatteet.

Tätä uutta todellisuutta helpottavat nykyaikaistettu EU:n sääntelykehys ja kaikkien asiaankuuluvien valvonta- ja sääntelyviranomaisten yhteisesti toteuttaman tarmokkaan valvonnan tarjoamat mahdollisuudet.

Äskettäin annetussa yleisessä tietosuoja-asetuksessa sääntelykehystä vahvistetaan ja nykyaikaistetaan siten, että sillä on edelleen vaikutusvoimaa massadatan aikakaudella. Samalla lujitetaan ihmisten luottamusta verkkoon ja digitaalisiin sisämarkkinoihin. Uudet säännöt, muun muassa lisääntyneestä avoimuudesta ja tehokkaasta tiedonsaantia ja tietojen siirtämisestä koskevista oikeuksista, auttavat käyttäjiä valvomaan entistä paremmin omia tietojaan. Ne voivat myös auttaa tehostamaan henkilötietojen markkinoita sekä kuluttajien että liikeyritysten hyödyksi.

Tietosuojavaltuutettu on antanut viimeksi lausunnon perusoikeuksien tehokkaasta valvonnasta massadatan aikakaudella. Siinä korostetaan nykyisiä markkinaolosuhteita ja liiketoimintakäytäntöjä, jotka luovat esteitä yksilön tosiasialliselle henkilötietojen suojaa ja muiden perusoikeuksien suojaa koskevien oikeuksien käyttämiselle. Lisäksi siinä kehoitetaan tehostamaan kilpailua, kuluttajansuojaa ja tietosuoja koskevien lakien yhtenäistä ja johdonmukaista valvontaa. Tietosuojavaltuutettu toivoo, että tämä valvonnan lisääminen auttaa luomaan markkinaolosuhteet, joilla yksityisyyden kannalta hyvät palvelut voivat menestyä. Tämän lausunnon lähestymistapa pyrkii perusoikeuksien vahvistamiseen nykyisessä digitaalisessa maailmassa ja samalla avaamaan yrityksille uusia mahdollisuuksia kehittää innovatiivisia henkilötietoihin perustuvia palveluja, jotka rakentuvat keskinäiselle luottamukselle. Henkilötietojen hallintajärjestelmä lupaa tarjota paitsi uuden tietojen hallinnan teknisen arkkitehtuurin ja organisoinnin myös luotettavat puitteet. Näin saataisiin vaihtoehtoisia liiketoimintamalleja henkilötietojen keräämiseksi ja käsittelemiseksi massadatan aikakaudella ja kunnioitettaisiin aiempaa paremmin EU:n tietosuojalainsäädäntöä.

Tässä lausunnossa kuvataan lyhyesti, mitä henkilötietojen hallintajärjestelmät ovat, mitä ongelmia niillä halutaan ratkaista ja miten. Sen jälkeen analysoidaan, miten niillä voidaan edistää henkilötietojen suojelun parantamista ja mitä haasteita niillä on. Lopuksi selvitetään, miten niiden tarjoamia mahdollisuuksia voidaan kehittää entisestään. Uusien tietosuojan liiketoimintamallien onnistuminen saattaa edellyttää lisäkannustimia niitä tarjoaville palveluntarjoajille. Erityisesti olisi selvitettävä, mitkä toimintapoliittiset aloitteet voisivat motivoida tietojen käsittelystä vastaavia tahoja omaksumaan tämän tavan tarjota tietoja. Henkilötietojen hallintajärjestelmä voisi myös saada riittävästi kannatusta, jos julkisen sektorin palveluissa henkilötietojen hallintajärjestelmä hyväksyttäisiin tietolähteeksi suoran tietojen keräämisen sijasta.

Henkilötietojen hallintajärjestelmien kehittyvä ympäristö, jonka tavoitteena on saada ihmisten ja kuluttajien henkilötiedot takaisin heidän omaan hallintaansa, ansaitsee huomiota, tukea ja lisätutkimusta. Sen avulla voidaan edistää massadatan kestävää ja eettistä käyttöä sekä hiljattain annetun yleisen tietosuoja-asetuksen periaatteiden tehokasta täytäntöönpanoa.

I HENKILÖTIETOJEN HALLINTAJÄRJESTELMÄ: JAETAANKO HYÖTYKIN TIETOJA JAKAMALLA?

1 Nykyiset henkilötietojen käsittelyn ehdot ovat usein epäoikeudenmukaisia henkilöille, joiden tietoja käsitellään. Oikeudellisten ehtojen ja teknisten välineiden vuoksi ihmisten on vaikeaa käyttää oikeuksiaan, kun taas rekisterinpitäjät voivat niiden avulla rajoittaa vastuutaan. Tiedonvälittäjillä, mainosverkostoilla, sosiaalisen median palveluntarjoajilla ja muilla yritystoimijoilla on koko ajan täydellisempiä tietoja ihmisistä, jotka osallistuvat nykypäivän digitaaliseen yhteiskuntaan. Yksityishenkilöt ovatkin menettämässä digitaalisen jalanjälkensä hallinnan. Toimijat ottavat toimintansa kohteeksi ihmiset ja profiloivat ja arvioivat näitä usein ilman, että ihmiset pystyvät vaikuttamaan siihen tai ovat edes siitä tietoisia. Tämä voi saada ihmiset tuntemaan itsensä avuttomiksi, ja siksi heille on

annettava mahdollisuus ottaa identiteettinsä taas omiin käsiinsä. Vaikka ihmisille olisikin virallisesti annettu jonkinlainen ”ilmoitus” ja mahdollisuus antaa ”suostumus” yleisiin ehtoihin, he huomaavat usein olevansa keskellä järjestelmää, jonka tarkoituksena on muuttaa heidän henkilötietojaan mahdollisimman hyvin rahaksi. Tämä ei jätä yksityishenkilöille todellista valinnanvaraa tai sananvaltaa.

- 2 Euroopan komission tiedonannossa massadatasta ⁽¹⁾ esitetään toimintasuunnitelma, jonka tarkoituksena on suojella sekä henkilötietoja että kuluttajaa. Tällä kannustetaan erityisesti ”henkilökohtaisten datatilojen” käyttöön käyttäjäkeskeisinä, turvallisina ja varmoina paikkoina, joihin voidaan tallentaa henkilötietoja ja mahdollisesti antaa muille pääsy niihin. Tietosuojavaltuutettu jakaa näkemyksen, jonka mukaan olisi kannustettava innovatiivisia digitaalisia työkaluja ja liiketoimintamalleja, jotka perustuvat ihmisten mahdollisuuksien lisäämiseen. Näin ihmisille voidaan antaa mahdollisuus hyötyä kyseisestä tietojen yhteiskäytöstä eli osallistua henkilötietojensa käyttöön ja jakamiseen.
- 3 Lausunnossa massadatan haasteisiin vastaamisesta ⁽²⁾ tietosuojavaltuutettu katsoo, että tietoon perustuvaa suostumusta koskevaa oikeudellista velvoitetta pitäisi täydentää henkilötietojen todellisella käytännön valvonnalla. Lausunnossa katsotaan, että *hallinnollisen taakan sijasta käyttöoikeuksien tarjoamisesta voi tulla asiakkaalle tarjotun palvelun ominaisuus* ja että massadatan hyödyntämiseen perustuvien organisaatioiden *pitäisi olla valmiita jakamaan henkilötietojen käsittelyn luoma vauraus niiden henkilöiden kanssa, joiden tietoja käsitellään*. Tässä yhteydessä pantiin merkille, että *henkilökohtaiset datatilat voisivat auttaa käsittelemään joitakin huolia omien henkilötietojen valvonnan menettämisestä*. Äskettäin annettu yleinen tietosuoja-asetus ⁽³⁾ on vahvistanut suostumusta koskevia oikeudellisia vaatimuksia ⁽⁴⁾. Sillä on myös otettu käyttöön tehokkaat ja nykyaikaiset periaatteet sisäänrakennetusta ja oletusarvoisesta tietosuojasta ⁽⁵⁾ sekä uusi oikeus tietojen siirtämiseen ⁽⁶⁾. Tietosuojan uudessa kehyksessä annettujen lupauksen lunastamiseksi tarvitaan käytännön välineitä, joiden avulla ihmiset voivat käyttää oikeuksiaan helposti ja käyttäjäystävällisesti.
- 4 Lausunnossa tarkastellaan uutta teknologiaa ja uusia ekosysteemejä, joiden tarkoituksena on antaa ihmisille enemmän mahdollisuuksia valvoa henkilötietojensa keräämistä ja jakamista. Tähän käsitteeseen viitataan henkilötietojen hallintajärjestelmänä ⁽⁷⁾. Henkilötietojen hallintajärjestelmän käsite tarjoaa uuden lähestymistavan, jonka mukaan ihmiset ovat omien henkilötietojensa haltijoita. Se voi saada aikaan pysyvän muutoksen henkilötietojen hallinnassa ja käsittelyssä sosiaalisine ja taloudellisine seurauksineen. Nykyiselle verkkopalveluympäristölle on nimittäin ominaista pieni määrä palveluntarjoajia, jotka hallitsevat markkinoita muuttamalla käyttäjien henkilötietoja rahaksi korvaukseksi ”ilmaisista” palveluista. Tähän liittyy usein vallan epätasapaino, kun asiakkaalle ei anneta lainkaan valinnanvaraa. Lisäksi palveluntarjoajien ja käyttäjien välinen tietojen saatavuus on epätasaista, sillä ihmisillä on vain vähän tai ei ollenkaan tietoa siitä, mitä heidän henkilötiedoilleen tapahtuu.
- 5 Henkilötietojen hallintajärjestelmän perustana oleva ydinajatus on nykyisen palveluntarjoajiin keskittyvän järjestelmän muuntaminen järjestelmäksi, jossa keskitytään ihmisiin, jotka voivat hallita ja valvoa verkkoidentiteettiään ⁽⁸⁾. Periaatteessa ihmisten pitäisi voida pystyä päättämään, jakavatko he henkilötietojaan ja kenen kanssa, mitä varten ja miten pitkäksi aikaa niitä jaetaan, seuraamaan niitä ja ottamaan ne halutessaan takaisin. On tarpeen selvittää, miten henkilötietojen hallintajärjestelmällä voitaisiin käsitellä joitakin omien henkilötietojen valvonnan menettämistä koskevia huolia, jotka on otettu esiin yhtenä suurimmista massadataan liittyvistä huolenaiheista ⁽⁹⁾.

⁽¹⁾ Komission tiedonanto COM(2014)442 ”Kohti menestyvää datavetoista taloutta” <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/communication-data-driven-economy>

⁽²⁾ Euroopan tietosuojavaltuutetun lausunto 7/2015. https://secure.edps.europa.eu/EDPSWEB/webdav/site/mySite/shared/Documents/Consultation/Opinions/2015/15-11-19_Big_Data_EN.pdf. Katso erityisesti osa 3.

⁽³⁾ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EU) 2016/679, annettu 27 päivänä huhtikuuta 2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuoja-asetus) (EUVL L 119, 4.5.2016, s. 1).

⁽⁴⁾ Katso muun muassa yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan a alakohta, 7 ja 8 artikla ja johdanto-osan 42–43 kappale.

⁽⁵⁾ Yleisen tietosuoja-asetuksen 25 artikla.

⁽⁶⁾ Yleisen tietosuoja-asetuksen 20 artikla.

⁽⁷⁾ Tähän liittyviä käsitteitä ovat muun muassa ”henkilökohtaiset datavarastot”, ”henkilökohtaiset datatilat” ja ”henkilökohtaiset dataholvit”. Tässä lausunnossa käytetään käsitettä ”henkilötietojen hallintajärjestelmä”, koska se kuvaa käsitettä parhaiten yleisellä ja helposti ymmärrettävällä tavalla. Lausunnossa henkilötietojen hallintajärjestelmä voi tarkoittaa joko yhtä järjestelmää tai monia järjestelmiä.

⁽⁸⁾ Katso yleisen tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 7 kappale: ”Luonnollisten henkilöiden olisi voitava valvoa omia henkilötietojaan.” Katso myös esimerkiksi Doc Searls, *The Intention Economy: When Customers Take Charge* (Boston: Harvard Business Review Press, 2012).

⁽⁹⁾ Katso esim. Ira S. Rubinstein, *Big Data: The End of Privacy or a New Beginning?* International Data Privacy Law, 2013, Vol 3, No 2.

- 6 Tämä lähestymistapa pyrkii perusoikeuksien vahvistamiseen nykyisessä digitaalisessa maailmassa ja avaamaan samalla yrityksille uusia mahdollisuuksia kehittää innovatiivisia henkilötietoihin perustuvia palveluja, jotka rakentuvat keskinäiselle luottamukselle. Henkilötietojen hallintajärjestelmä lupaa tarjota uuden tietojen hallinnan teknisen arkkitehtuurin ja organisoinnin, joilla rakennetaan luottamukseen perustuvat puitteet. Niiden toivotaan voivan saada aikaan vaihtoehtoisia liiketoimintamalleja henkilötietojen keräämiseksi ja käsittelemiseksi massadatan aikakaudella. Niissä toimet toteutettaisiin EU:n tietosuojalakia paremmin kunnioittaen.
- 7 Tässä lausunnossa kuvataan lyhyesti, mitä henkilötietojen hallintajärjestelmät ovat, mitä ongelmia niillä halutaan ratkaista ja miten ⁽¹⁾. Siinä analysoidaan, miten niillä voidaan edistää henkilötietojen suojan parantamista ja mitä haasteita niillä on. Lopuksi selvitetään, miten niiden tarjoamia mahdollisuuksia voidaan kehittää entisestään.

IV PÄÄTELMÄT JA SEURAAVAT VAIHEET

4.1 Tavoitteena yleisen tietosuoja-asetuksen täysimääräinen soveltaminen – mahdollisuudet

- 54 Kuten edellä mainittiin, EU:n lainsäätäjä on äskettäin antanut tietosuojan uudistuspaketin, jolla vahvistetaan ja nykyaikaistetaan sääntelykehystä, jotta se olisi edelleen tehokas massadatan aikakaudella.
- 55 Yleisen tietosuoja-asetuksen uudet säännöt, muun muassa säännöt lisääntyneestä avoimuudesta ja tiedonsaantia ja tietojen siirtämistä koskevista tehokkaista oikeuksista, voivat auttaa käyttäjiä valvomaan entistä paremmin omia tietojaan. Ne voivat myös auttaa tehostamaan henkilötietojen markkinoita sekä kuluttajien että liikeyritysten hyödyksi.
- 56 Yleisessä tietosuoja-asetuksessa säädetyt käytäntösäännöt ja sertifiointijärjestelmät ovat erikoisvälineitä, joilla annetaan konkreettista näkyvyyttä ja erityisasema teknologialle ja tuotteille, jotka – henkilötietojen hallintajärjestelmän tavoin – voivat toimia aiempaa tehokkaammin tietosuojalainsäädännön täytäntöönpanossa käytännön tasolla.
- 57 Henkilötietojen hallintajärjestelmän yleisluontoisena ongelmana on kuitenkin pääsy markkinoille, joita hallitsevat verkkopalvelut perustuvat sellaisiin liiketoimintamalleihin ja teknisiin arkkitehtuureihin, joissa ihmisiltä puuttuu omien tietojensa hallinta, kuten kohdassa 3.9 selitetään. Siirtyminen tilanteeseen, jossa ihmisillä on todellinen mahdollisuus antaa palveluntarjoajalle pääsy joihinkin tietoihinsa henkilötietojen hallintajärjestelmässä sen sijaan, että tiedot annettaisiin suoraan palveluntarjoajalle, edellyttää lisäkannustimia palveluntarjoajille. Komissio voi selvittää tiedonsiirroista ja datan omistajuudesta ilmoittamiensa aloitteiden ⁽²⁾ avulla, minkälaiset toimintapoliittiset lisäaloitteet voisivat motivoida rekisterinpitäjiä hyväksymään tällaisen tavan tarjota tietoja. Henkilötietojen hallintajärjestelmä voisi myös saada riittävästi kannatusta, jos julkisen sektorin sähköisissä palveluissa hyväksyttäisiin henkilötietojen hallintajärjestelmä tietolähteeksi suoran tietojen keräämisen sijasta.
- 58 Tätä analyysia voitaisiin täydentää toimenpiteillä, joilla pyritään luomaan tekninen, yhteiskunnallinen ja taloudellinen perusta, muun muassa standardointitoimilla, taloudellisilla kannustimilla ja tutkimus- ja pilottihankkeiden edistämisellä.
- 59 Euroopan unionin ja jäsenvaltioiden julkiset hallintoelimet ja niiden yhteisrahoittamat hankkeet ovat ensimmäisiä paikkoja, joissa tällaista näkökulmaa voitaisiin testata, edistää ja toivottavasti toteuttaa.

4.2 Henkilötietojen hallintajärjestelmän ja sen taustalla olevan teknologian tukeminen tehokkaan tietosuojan takaamiseksi

- 60 Hyvä lainsäädäntö on olennaisen tärkeää, mutta se ei vielä yksin riitä. Kuten tietosuojavaltuutetun lausunnossa massadatan haasteisiin vastaamisesta ⁽³⁾ todetaan, yritysten ja muiden organisaatioiden, jotka uhraavat paljon työtä löytääkseen innovatiivisia tapoja hyödyntää henkilötietoja, olisi sovellettava samaa innovatiivista työskentelytapaa tietosuojalainsäädännön noudattamiseen.

⁽¹⁾ Katso esimerkiksi Cambridgen yliopiston Euroopan komissiolle laatima raportti henkilökohtaisista datavarastoista: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/study-personal-data-stores-conducted-cambridge-university-judge-business-school>

⁽²⁾ Tiedonanto: Euroopan teollisuuden digitalisointi – täysi hyöty digitaalisista sisämarkkinoista http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1409_en.htm.

⁽³⁾ Euroopan tietosuojavaltuutetun lausunto 7/2015, mainittu edellä.

- 61 Teknologian osuus henkilötietojen hallintajärjestelmissä on perustavanlaatuinen. Henkilötietojen hallintajärjestelmiä voidaan käyttää testaamaan sisäänrakennetun tietosuojan lähestymistapoja ja niitä tukevaa teknologiaa. Asiantuntijajärjestelmien tutkimusaiheita, joissa tarvitaan riittävää tukea ja investointeja, ovat muun muassa seuraavat: yhteentoimiva ja yksityisyyttä kunnioittava henkilöllisyyden hallinta; lupamekanismit; tietojen yhteentoimivuus; tietoturva ja mekanismit yksityishenkilöiden ja muiden osapuolten välillä tehtyjen sopimusten automaattista valvontaa varten. Kaikkea tätä tuetaan salauksella ja salakirjoituksella ja edistetään laskentatehon edullisella saatavuudella. Poliittisten päätöksentekijöiden, kuten komission, ratkaiseva tuki perustutkimukselle ja soveltavalle tutkimukselle näillä teknologian aloilla on välttämätöntä tässä alkuvaiheessa, jotta nykyisiä mahdollisuuksia ei menetettäisi.
- 62 Tutkimuksen ja kehityksen sekä markkinoille saattamisen edistämiseksi henkilötietojen hallintajärjestelmän alalla tietosuojajavaltuutettu kehottaa komissiota suunnittelemaan mahdollista yhteisvaikutusta muiden digitaalisten sisämarkkinoiden strategian alojen kuten pilvipalvelujen ja esineiden internetin kanssa. Tällä tavoin voitaisiin toteuttaa pilottihankkeita, joilla suunnitellaan ja testataan pilvipalvelujen ja esineiden internetin sekä henkilötietojen hallintajärjestelmän vuorovaikutusta.

4.3 Euroopan tietosuojavaltuutetun panos keskusteluun

- 63 Euroopan tietosuojavaltuutettu pyrkii edistämään edellä esitettyyn suuntaan tähtäviä julkisia ja yksityisiä toimenpiteitä. Tietosuojavaltuutettu jatkaa keskustelun edistämistä muun muassa järjestämällä tapahtumia/seminaareja esimerkiksi avoimuutta ja käyttäjän valvontaa lisäävien parhaiden käytäntöjen määrittämiseksi ja edistämiseksi sekä henkilötietojen hallintajärjestelmän tarjoamien mahdollisuuksien selvittämiseksi. Lisäksi edistämme edelleen internetin yksityisyyden suunnitteluverkoston työtä; se on monialainen tietämyskeskus suunnittelijoille ja yksityisyyden asiantuntijoille. Tässä yhteydessä tarjoamme alustan henkilötietojen hallintajärjestelmän kehittäjille ja edistäjille, jotta he voivat hyödyntää keskustelua muiden teknologian alojen ja tietosuojan asiantuntijoiden kanssa.

Tehty Marrakeshissa 20. lokakuuta 2016.

Giovanni BUTTARELLI

Euroopan tietosuojavaltuutettu
